

PTP-handboken

Nationell handbok för praktisk tjänstgöring för psykologer

Innehåll

1. Inledning	3
2. Syfte och aktuella bestämmelser avseende praktisk tjänstgöring för psykologer (PTP)	4
3. Legitimation, behörighet och ansvar	5
4. Strukturen i PTP	7
5. Innehållet i PTP	9
6. PTP-handledning	11
7. Uppföljning, utvärderings- och bedömningsmoment.....	14
8. Yrkesidentitet och professionalisering	16
9. Hänvisningar	18

Bilaga 1 Individuell tjänstgöringsplan för PTP	19
Bilaga 2 Utvärdering av PTP-handledningen.....	22
Bilaga 3 Underlag för bedömning av PTP-psykologen.....	23
Bilaga 4 Exempel på arbetsuppgifter under PTP	26
Bilaga 5 Översiktlig utvärdering av PTP	29

1. Inledning

Ett nätverk bestående av legitimerade psykologer, tillika samordnare och studierektorer för PTP från olika landstingsverksamheter, har sedan 2004 träffats för att dela sina erfarenheter av PTP-verksamheter. Efterhand som erfarenheter och idéer genererades väcktes tanken på att skapa ett dokument i syfte att vara generellt vägledande för PTP.

För att utforma en bra PTP-tjänstgöring har Socialstyrelsens föreskrifter om praktisk tjänstgöring för psykologer (SOSFS 2008:34) varit styrande och vägts samman med nätverkets arbete och samlade erfarenheter.

Föreliggande handbok är utformad och utgiven i samarbete med Sveriges Psykologförbund.

Målgrupperna för handboken är PTP-psykologer, PTP-handledare, arbetsgivare, utbildningsanordnare och andra intressenter.

Sju huvudområden har valts för att beskriva tillämpningen av PTP:

- Syftet och aktuella bestämmelser avseende praktisk tjänstgöring för psykologer (PTP)
- Legitimation, behörighet och ansvar
- Struktur
- Innehållet i PTP
- Handledning
- Uppföljning, utvärderings- och bedömningsinstrument
- Professionalisering

Handboken är framtagen 2006, reviderad oktober 2009, 2012 och 2015. Senaste revideringen gjordes av representanter från

Arbetsförmedlingen
Landstinget Dalarna
Landstinget i Kalmar län
Landstinget i Uppsala län
Landstinget i Värmland
Landstinget Sörmland
Landstinget Västernorrland
Landstinget Västmanland
Norrbottens läns landsting
Region Gävleborg
Region Jämtland Härjedalen
Region Jönköpings län

Region Skåne
Region Örebro län
Stockholms läns landsting
- Beroendecentrum Stockholm
- BUP Stockholm
- Psykiatri Nordväst
- Psykiatri Sydväst
Sveriges Psykologförbund
Totalförsvarets rekryteringsmyndighet
Västerbottens läns landsting
Västra Götalandsregionen

2. Syfte och aktuella bestämmelser avseende praktisk tjänstgöring för psykologer (PTP)

PTP ska fullgöras och godkännas för att få ansöka om legitimation som psykolog (4 kap 1 § patientsäkerhetslagen, PSL). De krav som ställs på den praktiska tjänstgöringen för psykologer regleras i patientsäkerhetsförordningen samt i Socialstyrelsens föreskrifter om praktisk tjänstgöring för psykologer (länk till föreskrifterna se sidan 18).

Enligt Socialstyrelsen skall tjänstgöringen påbörjas först efter att examensbevis utfärdats från psykologprogrammet. PTP ska fullgöras under en period som motsvarar ett års heltidstjänstgöring (3 kap 9 § patientsäkerhetsförordningen).

PTP är en praktisk utövning av psykologyrket integrerat med utbildningsmoment. PTP ska ge övning och fördjupade kunskaper i psykologyrket och dess olika ansvars- och kompetensområden inom en organisation. Genom att kunskaperna tillämpas i praktiskt psykologarbete under handledning, skapas förutsättningar för yrkesverksamhet i självständig ställning.

Psykologer med utländsk examen

Psykologer med utländsk examen eller utländsk legitimation ska vända sig till Socialstyrelsen för aktuell information. Arbetsgivare bör informera sig om de regler och särskilda bestämmelser som gäller i dessa fall.

3. Legitimation, behörighet och ansvar

Legitimation

Legitimation för psykologer infördes 1978. Inom hälso- och sjukvården utgör legitimationen ett bevis på en yrkesutövares kompetens och att yrkesutövaren står under samhällets tillsyn. Legitimationen utgör en formell garanti för att yrkesutövaren har en viss kompetensnivå, för lagstadgade krav på yrkesutövning i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet, samt för genomgången statlig högskoleutbildning. Den legitimerade yrkesutövaren står under tillsyn av Inspektionen för Vård och Omsorg (IVO) och lyder därmed under en statligt reglerad kontrollfunktion. Legitimationen fyller alltså ett väsentligt informationsbehov gentemot allmänheten och utgör en varudeklaration av olika yrkesutövares kvalifikationer. Detsamma gäller gentemot myndigheter och arbetsgivare som måste kunna lita på yrkesutövarna till exempel i fråga om intyg, utlåtande och vid anställning av personal.

Behörighet

Psykolog är en skyddad yrkestitel enligt 4 kap 5 § PSL. Titelskyddet innebär att inom hälso- och sjukvården får endast den som är legitimerad psykolog eller den som genomför sin praktiska tjänstgöring som psykolog (PTP) kalla sig för psykolog. Det är inte heller tillåtet att använda en titel som kan förväxlas med en skyddad titel. Skyddet för yrkestiteln psykolog gäller därför även när psykologtiteln används i olika kombinationer som till exempel skolpsykolog, barnpsykolog, kbt-psykolog, neuropsykolog. Syftet med skyddet för yrkestiteln är bland annat att göra det enklare för den enskilde att avgöra vilka yrkesutövare som har erforderlig kompetens och som står under samhällets tillsyn. Den som obehörigen använder sig av titeln psykolog kan enligt lagen dömas till böter.

Psykologerna omfattas även av behörighetsregleringen till anställning inom landstingen. Enligt behörighetsförordningen är endast legitimerad psykolog eller den som genomgår föreskriven praktisk tjänstgöring för psykologer (PTP) behörig till anställning som psykolog inom landstingens, kommunernas och statliga myndigheternas hälso- och sjukvård.

Patientansvar

Psykologer ska utföra sitt arbete i överensstämmelse med vetenskap och beprövad erfarenhet (6kap 1§ PSL). Kravet på vetenskap och beprövad erfarenhet i PSL är avgörande för kvaliteten i den vetenskapligt grundade hälso- och sjukvården och för avgränsningen mot alternativa eller i övrigt icke dokumenterade metoder. Psykologer har också enligt PSL ett eget yrkesansvar. Detta gäller även den som genomgår praktisk tjänstgöring för psykologer (PTP). Yrkesansvaret innebär att psykologen själv bär ansvaret för hur han

eller hon fullgör sina arbetsuppgifter. Ansvar innebär inte bara hur en uppgift utförs utan också att uppgiften blir utförd, där så krävs. Motsvarande gäller vid rådgivning och instruktioner till patienter, kollegor och andra. Yrkesansvarets innehåll och omfattning bestäms utifrån psykologens utbildning, erfarenhet och kompetens i övrigt. Psykologer har mot bakgrund av dessa bestämmelser behörighet att självständigt under eget yrkesansvar arbeta med psykologisk utredning, diagnostik och behandling inom det psykologiska området och inom ramen för den individuella yrkeskompetensen.

Verksamhetschefen har det yttersta ansvaret för verksamheten och för att personalen har rätt kompetens för de arbetsuppgifter som de åläggs i förhållande till patienterna. PTP-psykologen har, liksom handledaren, ett ansvar att informera ansvarig chef om en uppgift är för svår eller komplex.

4. Strukturen i PTP

PTP kan fullgöras på en särskild PTP-tjänst, psykologvikariat eller tillsvidareanställning som psykolog. PTP ska enligt föreskriften fullgöras på minst halvtid under en period som motsvarar ett års heltidstjänstgöring. PTP fullgörs i allmänhet på heltid men om den görs på deltid, lägst halvtid, ska tjänsten förlängas så att den sammanlagda tiden motsvarar ett års heltidstjänstgöring. Utgångspunkten är att frånvaro på grund av sjukdom, föräldraledighet eller liknande förlänger PTP-tjänstgöringen motsvarande tid för att PTP-psykologen ska uppnå tillräcklig erfarenhet och få möjlighet att visa sin duglighet. Enstaka dagars frånvaro kan i enskilda fall godtas. En förlängning på grund av frånvaro bör alltid diskuteras mellan handledare, PTP-psykolog och chef. Ytterst är det handledaren som måste bedöma behovet av eventuell förlängning för att föreskriftens krav på tjänstgöring om ett år heltid eller motsvarande deltid ska uppfyllas. Vid behov rekommenderas att rådgöra med PTP- studierektor.

PTP kan förläggas till flera arbetsplatser men måste motsvara minst fyra månader heltid på samma ställe för att ge fördjupning och kontinuitet. Ska PTP fullgöras inom privat verksamhet fordras ett godkännande av Socialstyrelsen. Verksamheten ska ge den allsidiga och breda erfarenhet av psykologyrket som Socialstyrelsens föreskrifter anger.

Anställningsförhållande

Arbetsplatsen som helhet tar emot PTP-psykologen, vilken ska ingå i arbetslaget med samma rättigheter och skyldigheter som övriga medarbetare. Arbetsplatsens chef är också PTP-psykologens chef. Chefen har ansvar för att PTP-psykologen introduceras på arbetsplatsen och ges nödvändiga förutsättningar för att kunna utföra arbetsuppgifterna. Chefen ansvarar även för utvecklings- och lönesamtal samt att PTP-psykologen informeras om rutiner på arbetsplatsen, får en genomgång av organisationen och av det fackliga samverkanssystemet.

PTP-handledaren har ansvar för yrkeshandledning av PTP-psykologen. Det förordas att den tilltänkte handledaren medverkar i rekryteringsprocessen av PTP-psykologer, exempelvis genom att delta vid anställningsintervjuer, för att ge goda förutsättningar för att den kommande handledningsrelationen ska fungera väl.

Tjänstgöringsplan

Enligt föreskrifterna ska chefen, handledaren och PTP-psykologen tillsammans snarast utforma en individuell skriftlig tjänstgöringsplan för PTP-tjänstgöringen. Handledaren är ansvarig för att planen upprättas samt att den sparas fram till dess att PTP-psykologen har fått sin legitimation. Under PTP-tjänstgöringen ska planen regelbundet utvärderas, och vid behov justeras. Detta ska dokumenteras, se Bilaga 1. I planen beskrivs innehållet i tjänstgöringen, både vad gäller det individinriktade och det övriga psykologarbetet.

Man anger även om handledningsmoment utöver PTP-handledningen, exempelvis olika metodhandledningar, ska ingå.

PTP-program

Målet med PTP-tjänstgöringen är att uppnå den grundläggande kompetens en psykolog behöver för att självständigt utföra psykologarbete. Målet nås genom klinisk tjänstgöring, varvat med utbildning. Detta kan ske via PTP-program sammanhållet av studierektor. PTP-program finns framför allt inom landsting och regioner och är utformade utifrån lokala förutsättningar. PTP-programmen innehåller studiedagar, studiebesök och auskultationer med fokus på psykologarbete, professionsfrågor, professionsjuridik och etiska frågeställningar. Ett viktigt moment i PTP-programmet är att få tillhöra en grupp av PTP-psykologer som tillsammans kan utbyta erfarenheter och fördjupa dessa genom reflektion om psykologyrket. Syftet med PTP-program, vid sidan av att erbjuda utbildning, är också att erbjuda PTP-psykologerna kännedom om flera psykologverksamheter samt möjlighet att skapa professionella nätverk.

Verksamheter som är intresserade av att bygga upp PTP-program är välkomna att vända sig till befintliga studierektorer för råd och stöd. En lista över aktuella PTP-program finns på www.psykologforbundet.se

Att tänka på under PTP-tjänstgöringen – arbetsprocessen

PTP-året kan delas in i en start-, mitt- och avslutningsfas med betoning på att ge PTP-psykologen en bred erfarenhet av psykologarbete. Det kliniska arbetet ska till en början ske med stöd och efterhand utföras allt mer självständigt. Eftersom tiden är begränsad är det relevant att redan inledningsvis tala om avslutningen och de lärande- och behandlingsmål som då ska vara uppnådda. Mot slutet handlar det om att samla ihop PTP-psykologens erfarenheter och att avsluta klientärenden. Även om PTP-psykologen fortsätter arbeta inom verksamheten så kommer det att vara i en ny roll, som legitimerad psykolog. Chefen i samarbete med PTP-handledaren svarar för att PTP-psykologen får lämpliga arbetsuppgifter. Handledaren vägleder och stödjer PTP-psykologen kring vad som är lämpliga arbetsuppgifter, både i antal och i svårighetsgrad. Det ska finnas tid att dokumentera, gå tillbaka till litteratur, samt ta itu med det oförutsedda i patientarbetet. Eftersom en PTP är en utbildningstjänst, bör PTP-psykologen inte ha samma kvantitativa prestationskrav i början av tjänstgöringen som enhetens legitimerade psykologer. Utrymme bör finnas för spontana kontakter med PTP-handledaren och tillfällen för frågor, åtminstone under det första halvåret.

Tjänstgöringsplanen syftar till att hjälpa handledare, PTP-psykolog och chef att se till att PTP-tjänsten omfattar de arbetsuppgifter som Socialstyrelsen föreskriver. Förutom en kontinuerlig uppföljning av tjänstgöringsplanen så bör handledaren några gånger under året tillsammans med PTP-psykologen utvärdera handledningsprocessen, se Bilaga 2. Vidare bör handledaren kontinuerligt ta ställning till om PTP-psykologen kommer att nå målet att bli godkänd. Handledaren och PTP-psykologen bör tillsammans gå igenom bedömningskriterierna, se Bilaga 3.

5. Innehållet i PTP

Enligt Socialstyrelsens föreskrifter ska tjänstgöringen fullgöras inom verksamhetsområdet som omfattar såväl individriktat psykologarbete som övrigt psykologarbete och ska ge psykologen förutsättningar att tillämpa och utveckla sina kunskaper och erfarenheter från grundutbildningen. Därför är det viktigt att tjänstgöringen under PTP-året är allsidig och bred. Psykologen ska ha möjlighet att följa processer över tid och kontinuitet måste därför garanteras. Psykologen behöver lära känna organisationen och andra yrkesprofessioners arbets sätt och gränsdragningar. PTP-psykologen bör också få kännedom om andra angränsande verksamheter och samverkansprocesser.

Tjänstgöringen ska omfatta:

Individeriktat psykologarbete

- Psykologisk utredning och bedömning
- Behandling och rådgivning

Individeriktat psykologarbete ska innehålla båda ovanstående moment. Det kliniska arbetet inkluderar utredning, diagnostik och behandling av individer, familjer och grupper. Det inkluderar också förmedling av utredningar och insatser till andra vårdgivare och instanser liksom behandlings- och vårdplanering, samt dokumentation i form av journal-, utlåtande-, remisskrivning etc.

Vad som avses är det direkta arbetet med klienter/patienter utifrån perspektivet psykisk hälsa/ohälsa och psykologiska funktioner. Se Bilaga 4 för exempel på individriktat psykologarbete.

Övrigt psykologarbete

- Psykologisk utredning avseende grupper och organisationer
- Förebyggande insatser
- Arbeta med organisationsförändring
- Rådgivning
- Konsultation
- Metodutveckling och utvärdering
- Handledning
- Undervisning

Med övrigt psykologarbete avses arbetsuppgifter av övergripande karaktär och bör omfatta några av ovanstående moment. Vad som avses är att sprida och använda psykologisk kunskap utöver det rena klientperspektivet. Det kan handla om arbete på grupp- och organisationsnivå. Se Bilaga 4 för exempel på övrigt psykologarbete.

Fördelning av tiden

- Hälften av tiden skall ägnas åt individriktat psykologarbete
- En fjärdedel av tiden skall ägnas åt övrigt psykologarbete
- En fjärdedel av tiden fördelas enligt det som önskas av ovanstående

Reflektion och fördjupning

Chefen ansvarar för att PTP-psykologen ges tid till reflektion och fördjupning av olika arbetsmoment. Möjlighet ska ges att delta i det utbud av internutbildningar, seminarier och konferenser som finns.

Balans mellan individriktat och övrigt psykologarbete

PTP-psykologen och handledaren ska genom tjänstgöringsplanen och dess praktiska genomförande få en balans mellan individriktat och övrigt psykologarbete.

Då hög arbetsbelastning och stora behov hos patienterna förekommer i många kliniska verksamheter, är det ofta lätt att tillgodose det kliniska momentet, det *individriktade psykologarbetet*. En del arbetsplatser kan dock vara ”smala” i sin kliniska profil varför PTP-psykologen ibland kan behöva få uppgifter utanför den egna arbetsplatsen för att kunna uppfylla kraven på en allsidig PTP.

Det *övriga psykologarbetet* behöver planeras och påbörjas tidigt. Verksamhetens behov av att få avgränsade frågeställningar belysta genom övergripande utredningar och sammanställningar kan vara vägledande vid utformningen av detta.

Forskar-PTP

I syfte att främja kliniknära, psykologisk forskning erbjuder vissa verksamheter forskar-PTP. Forskningsdelen beräknas vara 25–50 % av tjänstgöringen, men kan variera under året. För att uppfylla Socialstyrelsens krav för psykologlegitimation är det viktigt att värna det individriktade psykologarbetet. Vid PTP-tjänstgöring utses en PTP-handledare (handledning en timma per vecka) och en forskningshandledare (forskningshandledare tillsammans med chef bestämmer omfattning). Det är PTP-handledaren som ansvarar för intyget till Socialstyrelsen.

6. PTP-handledning

PTP-psykologen ska ges yrkeshandledning minst en timme varje vecka av psykolog med minst tre års yrkeserfarenhet som legitimerad psykolog. Annan handledning, exempelvis i psykologisk behandling eller utredningsmetodik kan också behövas och kan ges av annan handledare. PTP-psykologen kan således ha flera handledare, men yrkeshandledningen som syftar till en inskolning i psykologyrket är specifik för just PTP.

Psykologutbildningen är en generalistutbildning och legitimationen ska ge en grund för att arbeta utifrån detta, varför PTP-handledningen inte ska ses som handledning i specifika tekniker. Handledningen ska bidra till att PTP-psykologen utvecklar den egna kompetensen som psykolog och vara till nytta för arbetet med klienter/patienter. Handledaren har en viktig funktion som modell för PTP-psykologen under utvecklingen av dennes yrkesidentitet och yrkesutövning. Det rekommenderas därför att handledaren arbetar på den arbetsplats där PTP utförs. Om PTP-psykolog och PTP-handledare inte arbetar på samma arbetsplats kräver Socialstyrelsen att det redogörs i PTP-intyget på vilket sätt som handledaren har skaffat sig ingående kunskaper om verksamheten.

För att kunna intyga PTP-psykologens lämplighet ska handledaren ha sett PTP-psykologen utöva yrket. Handledningen ska vara individuell och måste ske via personliga möten. I början av tjänstgöringen kan handledningen behöva ske tätare än en gång i veckan, i synnerhet om yrkeshandledning och metodhandledning integreras. Som handledare gäller det att ha avsatt tid och veta att man ibland kan behöva ge mer stöd än den timme handledning som Socialstyrelsen anger som en miniminivå i sina föreskrifter.

Handledningssituationen bygger på att en förtroendefull samarbetsrelation skapas mellan PTP-psykolog och handledare där man kan vara öppen och ta upp både det som går bra och sina tillkortakommanden.

Handledningssituationen rymmer ett bedömningsmoment där handledaren intygar vilka arbetsuppgifter som ingått, tjänstgöringens omfattning samt om PTP-psykologen är lämplig att arbeta som psykolog i självständig ställning. Därför behöver handledaren kontinuerligt förvissa sig om att PTP-psykologen får arbetsuppgifter som motsvarar dennes kompetens.

Det rekommenderas att handledaren har deltagit i någon form av PTP-handledarseminarier eller utbildning. Att vara PTP-handledare kräver engagemang och är tidskrävande.

Tjänstgöringsplanen hjälper till att ge struktur åt PTP och handledningsprocessen. Att hålla planerade tider är viktigt även om almanackan är fylld med annat eller om man på förhand inte alltid har förberedda ämnen att ta upp.

Handledaren ska bevaka att omgivningen ställer rimliga krav på PTP-psykologen men också att PTP-psykologens egna ambitioner inte tar överhanden. Handledarens funktion

är därigenom både skyddande och gränssättande, även om handledaren inte kan hållas ansvarig för PTP-psykologens arbetssituation. En annan viktig uppgift är att handledaren skapar förutsättningar för att PTP blir en inskolnings- och mognadstid. Misstag och felbedömningar kan användas som erfarenheter att dra lärdom av. Det är angeläget att från början definiera en icke bestraffande kultur där förbättringstanken genomsyrar både psykologarbetet och handledningen.

Handledaren ska kunna sätta sig in i PTP-psykologens situation och ha en känsla för processen, vara lyhörd för den enskilde PTP-psykologen och helst ligga före och i lagom takt introducera olika moment. Det är också handledaren som i dialog med PTP-psykologen ytterst avgör vad som ska ingå i PTP-tjänstgöringen, det vill säga den som definierar innehållet så att det blir så allsidigt som krävs för ett godkännande.

Rollkonflikter

Som PTP-handledare har man således flera roller. En roll är att vara stödjande och underlätta en inlärnings- och utvecklingsprocess. I den processen är det viktigt att PTP-psykologen vågar vara öppen och dela med sig av både sina erfarenheter, tankar och känslor. En annan roll är att bedöma om PTP-psykologen ska bli godkänd på sin PTP-tjänstgöring. Detta kan bli en konflikt som i så fall ska hanteras. Sett från PTP-psykologens perspektiv kan det vara känsligt att våga vara öppen men också kritisk gentemot handledaren och handledningen.

Utifrån den redan komplexa handledarrollen är det olämpligt att som handledare dessutom ha en chefsfunktion i förhållande till PTP-psykologen. Chefen leder och fördelar arbetet och handledarens roll är att vägleda och stödja PTP-psykologen.

När PTP-psykologen riskerar att inte uppfylla kriterierna för godkännande

Om handledaren noterar brister i PTP-psykologens arbete bör detta tas upp snarast möjligt med PTP-psykologen. Fokusera på förbättringsområden och diskutera och bestäm åtgärder t ex kompletterande arbetsuppgifter, specifikt metodstöd, extra handlednings- eller tjänstgöringstid, se Bilaga 3 för stöd i arbetet med förbättringsområden.

Vid stora brister eller problem som medför tvivel om lämplighet som legitimerad psykolog, bör detta likaså tas upp snarast. Konsultera PTP-studierektor/PTP-samordnare vid behov. Diskutera även med ansvarig chef. Ordna med gemensamt möte samt upprätta en åtgärdsplan.

Även PTP-psykologen ska konsultera studierektor och chef om handledaren inte hanterar eller kan fullgöra sitt uppdrag. Vid byte av handledare eller arbetsplats ska handledaren intyga genomförd tjänstgöring för tidsperioden.

Förslag på rutiner för arbetsgivaren då handledaren märker att det finns brister hos PTP-psykologen

1. Snarast delge PTP-psykologen de brister som uppmärksammats.
2. Ge extra tid för att gå igenom förbättringsområden.
3. Tillsammans diskutera vilket extra stöd som behövs.
4. Ge arbetsuppgifter som ger möjlighet till extra träning och erfarenhet inom problemområdet.
5. Vid stora brister kontakta PTP-studierektor/PTP-samordnare.
6. Mer frekventa utvärderingar.
7. Om bristerna fortfarande bedöms som stora efter 3 månader kontakta PTP-samordnare eller motsvarande för samråd.
8. Om bristerna kvarstår efter 6 månader initieras ett möte mellan PTP-psykolog, chef, PTP-studierektor/PTP-samordnare och PTP-handledaren.
9. Åtgärdsplan upprättas.

Det är viktigt att kontinuerligt dokumentera hela processen. Det är även viktigt att tidigt tänka på att ta kontakt med fackliga företrädare eftersom problem med fullgörandet av PTP-utbildningen kan påverka anställningen.

Se dokumentet ”Riktlinjer vid risk för underkännande av PTP-tjänstgöring” på www.psykologforbundet.se

7. Uppföljning, utvärderings- och bedömningsmoment

Det är i huvudsak tre områden som värderas inför beslut om godkännande av PTP: uppföljning av tjänstgöringsplanen, utvärdering av handledningen samt bedömning av PTP-psykologens arbete.

Uppföljning av tjänstgöringsplanen

Var tredje månad bör chef, handledare och PTP-psykolog avsätta tid för att tillsammans gå igenom hur tjänstgöringsplanen fungerar och följs. Se Bilaga 1.

Utvärdering av handledningsprocessen

Utöver kontinuerlig uppföljning av tjänstgöringsplanen ska handledare och PTP-psykolog tillsammans kontinuerligt utvärdera handledningsprocessen.

För att utvärdera handledningsprocessen kan man ha hjälp av följande punkter för att särskilt notera det som behöver följas upp eller justeras. Se Bilaga 2.

- Ramarna för handledningen
- Arbetsuppgifterna
- Innehållet i handledningen
- Arbetsalliansen

Bedömning av PTP-psykologens arbete

Handledaren och PTP-psykologen bör tillsammans regelbundet utvärdera hur denne fungerar i det praktiska arbetet. Vi rekommenderar att Bilaga 3 används som reflektions- och bedömningsunderlag.

Områden att bedöma:

- Förmåga att integrera och tillämpa kunskap
- Kännedom om och tillämpning av lagar och förordningar
- Professionellt förhållningssätt
- Samarbetsförmåga
- Förmåga till och intresse av professionell utveckling

Intyg till Socialstyrelsen

Handledaren ska vid PTP-periodens slut sammanfatta sin bedömning i ett intyg till Socialstyrelsen, se PTP-föreskrifterna, <http://www.socialstyrelsen.se/>

Under punkten ”Arbetsuppgifter som ingått i PTP” ska en beskrivning finnas av de uppgifter som ingått i PTP. Där ska det framgå att uppgifterna har fördelats enligt föreskrivet innehåll. Handledaren skall beskriva innehållet så att det tydligt framgår vilka uppgifter PTP-psykologen har utfört på ett självständigt sätt samt i enlighet med det som lärs ut på psykologprogrammen.

Handledaren intygar att PTP-psykologen fullgjort sin tjänstgöring och att de beskrivna momenten ingått. Handledaren skall också bedöma om psykologen är lämplig som psykolog i självständig ställning. Exempel på hur innehållet i intyget kan beskrivas finns i Bilaga 4.

PTP-psykologen skickar intyget i original till Socialstyrelsen tillsammans med sin ansökan om legitimation. Se <http://www.socialstyrelsen.se/>

Följande handlingar ska bifogas ansökan om legitimation till Socialstyrelsen tillsammans med inbetalning av föreskriven avgift

- PTP-intyg
- Personbevis
- Psykologexamensbevis
- Tjänstgöringsintyg från arbetsgivaren

Se Socialstyrelsens hemsida för aktuella uppgifter.

8. Yrkesidentitet och professionalisering

Profession och professionalisering

Ordet *profess* betyder att utöva, att förklara sig skicklig. En profession är ett yrke som kräver längre teoretisk utbildning som sedan tar sig uttryck i praktisk yrkesutövning i tjänster som gynnar den enskilde och samhället. Yrkesutövarna i professionen har även krav på etiska förhållningssätt, kontinuerlig kunskapsutveckling och en vetenskaplig förankring. En profession fyller alltså en specifik funktion i samhället med utgångspunkt i det teoretiska kunskapsområdet.

Professionens expertstatus och legitimitet avgörs till stor del av samhällets erkännande genom till exempel krav på legitimation, vilken ger professionsutövarna autonomi. Professionsutövarna behöver i sin tur generera ny kunskap och nya metoder för att upprätthålla sin expertställning. Gränserna inom och mellan professioner förändras utifrån samhällseliga, politiska och kunskapsmässiga krafter.

Psykologprofessionen

Psykologyrket ställer krav på avancerade kunskaper i psykologiska teorier och tillämpning av dessa för att förbättra människors livssituation, utvecklingsmöjligheter och deras förmåga att både anpassa sig och att påverka sitt liv i önskvärd riktning. Psykologer behöver ha intresse av att förstå komplexa sammanhang utifrån flera olika perspektiv.

Psykologer arbetar ofta i team med andra professioner, där både förmåga till gränsdragningar för de egna insatserna och samarbete/samverkan förutsätts. Detta underlättas av kunskap om och förståelse för andra perspektiv än det egna.

Psykologer arbetar inom många olika verksamhetsfält, till exempel

- elevhälsa, psykiatri och primärvård
- företagshälsovård inklusive prevention
- idrott, kriminalvård
- arbetsförmedling, yrkesval, rekrytering och urval
- chef och ledarskap
- organisationsutveckling
- utbildning

och med hjälp av olika metodinriktningar, till exempel

- psykologisk behandling inklusive psykoterapi
- utredning och diagnostik
- stöd, vägledning, motivationsarbete
- metodutveckling, utvärdering, forskning
- handledning, konsultation, coachning

PTP-psykologen

PTP-tjänstgöringen är en plattform för fortsatt yrkesutövning och ska ge en allsidig erfarenhet som gynnar den professionella utvecklingen under kommande år. Individens mognande in i professionen kan beskrivas i olika stadier. I början av yrkesutövningen, där man lär sig metoderna, är nyttan av rutiner och mallar för att hantera konkreta situationer större. Så småningom har man en egen erfarenhetsbas att luta sig mot, ser mönster och kan agera utifrån en mer integrerad kunskap.

PTP-psykologen och professionen

PTP-handledarens uppgift är att vägleda, stödja och bedöma professionaliseringen när PTP-psykologen lär sig den praktiska metodiken i psykologyrket. Det handlar också om att ge vägledning i att tillämpa de etiska regler och förhållningssätt som är förknippade med den legitimerade psykologens yrkesutövning. Som stöd för detta finns dels samhällets regelverk för yrkesutövning inom hälso- och sjukvårdens område, dels ”Yrkesetiska principer för psykologer i Norden”.

9. Hänvisningar

Socialstyrelsen
106 30 Stockholm
075–247 30 00
www.socialstyrelsen.se

Sveriges Psykologförbund
Box 3287
103 65 Stockholm
08-567 06 400
post@psykologforbundet.se
www.psykologforbundet.se

Arbetsmiljölagen (SFS 1977:1160)

Hälso- och sjukvårdslagen (SFS 1982:763)

Offentlighets- och sekretesslagen (SFS 2009:400)

Patientdatalagen (SFS 2008:355)

Patientlagen (SFS 2014:821)

Patientsäkerhetslagen (SFS 2010:659)

Förordning om behörighet till vissa anställningar inom hälso- och sjukvården m.m.
(SFS 1998:1518)

Patientsäkerhetsförordning (SFS 2010:1369)

Socialstyrelsens föreskrifter om informationshantering och journalföring i hälso-
och sjukvården (SOSFS 2008:14)

Socialstyrelsens föreskrifter om praktisk tjänstgöring för psykologer (SOSFS 2008:34)
<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2008/2008-10-34/>

Socialstyrelsens föreskrifter om utfärdande av intyg inom hälso- och sjukvården m.m.
(SOSFS 2005:29)

EFPA (European Federation of Psychologists' Associations) "Meta Code of Ethics"
<http://ethics.efpa.eu/meta-code/>

Yrkesetiska principer för psykologer i Norden antagna av Sveriges Psykologförbunds
kongress 1998

Riktlinjer vid risk för underkännande av PTP-tjänstgöring, Sveriges Psykologförbund 2013

Individuell tjänstgöringsplan för PTP

Dokumentet finns att ladda ner på www.psykologforbundet.se/ptp/

Den praktiska tjänstgöringen som psykolog (PTP) får påbörjas efter det att psykolog-examen har avlagts. Tjänstgöringen ska fullföljas på minst halvtid under en period som motsvarar ett års heltidstjänstgöring. Tjänstgöring på en och samma arbetsplats ska motsvara minst fyra månaders heltidstjänstgöring. Tjänstgöringsplanen är ett levande dokument som regelbundet skall utvärderas och vid behov modifieras.

PTP-psykolog:

Psykologexamen (ÅÅ-MM-DD):

Arbetsgivare/Arbetsställe, period (ÅÅ-MM-DD till ÅÅ-MM-DD), tjänstgöringsgrad:

Chef:

Handledning

Den praktiska tjänstgöringen som psykolog ska fullgöras under handledning av en legitimerad psykolog som har minst tre års erfarenhet av yrket. Handledningen skall omfatta en timma per vecka.

Handledare:

Handledarens legitimationsår:

Tid och plats för handledning:

Tid för uppföljning, utvärdering och bedömning:

3 månader (ÅÅ-MM-DD):	genomförd	Ja	Nej
6 månader (ÅÅ-MM-DD):	genomförd	Ja	Nej
9 månader (ÅÅ-MM-DD):	genomförd	Ja	Nej
12 månader (ÅÅ-MM-DD):	genomförd	Ja	Nej

Innehållet i PTP

Tjänstgöringen ska genomföras på ett sådant sätt att den ger övning och fördjupning i psykologyrket utifrån krav som ställs för psykologexamen. Minst hälften av tjänstgöringen ska omfatta individinriktat psykologarbete och minst en fjärdedel av tjänstgöringen ska omfatta övrigt psykologarbete.

Individinriktat psykologarbete, vilket innebär psykologisk bedömning, utredning, diagnostik och behandling samt rådgivning.

Redogör för planerat individinriktat psykologarbete och omfattning (minst $\frac{1}{2}$ max $\frac{3}{4}$):

Övrigt psykologarbete, som t ex psykologisk utredning avseende grupp och organisation, förebyggande insatser, arbete med organisationsförändring, rådgivning, konsultation, metodutveckling och utvärdering samt handledning och undervisning.

Redogör för planerat övrigt psykologarbete och omfattning (minst $\frac{1}{4}$, max $\frac{1}{2}$):

PTP-program eller andra utbildningar, kurser, studiebesök, auskultationer:

Kompletterande upplysningar:

Ort och datum tjänstgöringsplanen upprättades:

PTP-psykolog (namnteckning):

Handledare (namnteckning):

Chef (namnteckning):

Utvärdering av PTP-handledningen

Utvärderingen sker vid tre till fyra tillfällen under handledningsperioden. Minnesanteckningar från de olika utvärderingstillfällena kan vara bra att ha vid senare uppföljningar.

Följande aspekter utvärderas:

Ramar för handledningen

Hur ser överenskommelsen om handledningen ut?

Hur upprätthålls ramarna för handledningen?

Träffas vi tillräckligt ofta?

Håller vi överenskomna tider? Ändras tiderna? Är vi ostörda?

Planering vid ledigheter?

Tystnadsplikt?

Hur bevakas Socialstyrelsens föreskrifter om PTP?

Arbetsuppgifter

Vilka arbetsuppgifter ingår?

Hur förmedlas de?

Hur ser balansen mellan olika arbetsuppgifter ut?

Behöver nya arbetsuppgifter införas? Andra som behöver tas bort?

Finns det arbetsuppgifter som behöver prioriteras?

Innehållet i handledningen

Vad tar vi upp i handledningen?

Hur täcker handledningen upp och balanserar olika områden som:

- Psykologiska utredningar, bedömning, testning
- Psykologisk behandling
- Konsultativa arbetsuppgifter
- Arbetsuppgifter riktade mot organisatoriska processer
- Den professionella rollen
- Avslutningsfaser

Hur har dessa områden fokuserats i olika faser av PTP-perioden?

Arbetsalliansen

Hur fungerar vårt samarbete? Hur är klimatet i handledningen?

Kan jag tala öppet om olika situationer?

Hur fungerar handledningen?

Är handledarens interventioner till hjälp? Hur? Är de till hinder? Hur?

Kan jag som handledd använda mig av interventionerna?

Hur inverkar handledarens bedömande funktion på handledningens vägledande och stödjande funktioner?

Särskilda punkter som behöver följas upp

Underlag för bedömning av PTP-psykologen

Handledarens slutliga bedömning kommer att utgöra ett underlag för Socialstyrelsens beslut vid PTP-psykologens ansökan om legitimation. Handledarens bedömning ska bygga på de återkommande utvärderingarna av PTP-psykologens förmåga att utöva yrket självständigt. Förslagsvis görs en bedömning var tredje månad i dialog med PTP-psykologen i samband med uppföljning av tjänstgöringsplanen och utvärdering av handledningen. PTP-psykologen bedöms utifrån fem kriterier framtagna av nationellt nätverk för PTP-studierektorer.

Som handledare skall du särskilt beakta följande:

- Kommer jag kunna intyga att PTP-psykologen är lämplig att arbeta i självständig ställning eller inte?
- Uppmärksamma PTP-psykologen på utvecklingsområden.
- Ge PTP-psykologen arbetsuppgifter som ger möjlighet till extra träning/ erfarenhet inom områden där mer övning krävs samt ge extra handledning.
- Om handledaren bedömer att det finns risk att PTP-psykologen inte kommer bedömas lämplig att arbeta självständigt, skall åtgärdsplan upprättas tillsammans med chef och PTP-psykolog. Vid frågor kring bedömning, kontakta PTP-studierektor.

PTP-psykolog:

Datum:

Förmåga att integrera och tillämpa kunskap

- Förståelse för patientens/klientens problematik och situation
- Förmåga att arbeta utifrån vetenskap och beprövad erfarenhet
- Förmåga att prioritera, planera och genomföra arbetsuppgifter utifrån givna uppdrag
- Förmåga till reflektion och analys
- Förmåga till metodflexibilitet
- Förmåga att arbeta med en mångfald av uppgifter

Bedömning av Förmåga att integrera och tillämpa kunskap:

1	2	3	4	5	6
Behöver förbättras		Bra			Utmärkt

Kommentar:

Kännedom om och tillämpning av lagar och förordningar

- Tillämpa sekretess i allt som rör patienten
- Kännedom om och tillämpning av lagar och förordningar för hälso- och sjukvårdspersonal

Bedömning av Kännedom om och tillämpning av lagar och förordningar:

1	2	3	4	5	6
Behöver förbättras		Bra			Utmärkt

Kommentar:

Professionellt förhållningssätt

- Förmåga att ta ansvar för den egna arbetssituationen, följa rutiner och att hålla struktur och ramar
- Förmåga till gott bemötande, lyhördhet, empati
- Förmåga att kommunicera och vara ärlig i dialogen
- Delta i förbättringsarbete av vårdens kvalitet
- Sträva efter jämlik tillgång till vård
- Bidra till en rättvis fördelning av begränsade resurser

Bedömning av Professionellt förhållningssätt:

1	2	3	4	5	6
Behöver förbättras		Bra			Utmärkt

Kommentar:

Samarbetsförmåga

Förmåga att:

- Samarbeta med andra yrkeskategorier utifrån tydligt patientperspektiv
- Anpassa sig i grupp
- Arbeta självständigt
- Till flexibilitet

Bedömning av Samarbetsförmåga:

1	2	3	4	5	6
Behöver förbättras		Bra		Utmärkt	

Kommentar:

Förmåga till och intresse av professionell utveckling

- Insikt om egna tillgångar och begränsningar
- Förmåga att fokusera och avgränsa sig
- Förmåga att ta ansvar för eget välbefinnande och egen professionell utveckling
- Vetenskaplig kompetens, främja forskning, skapa och implementera ny kunskap
- Intresse och förmåga att vidga, fördjupa och ompröva synsätt, teori, metoder och nya perspektiv

Bedömning av förmåga till och intresse av professionell utveckling:

1	2	3	4	5	6
Behöver förbättras		Bra		Utmärkt	

Kommentar:

Exempel på arbetsuppgifter under PTP

Exempel från barn- och vuxenpsykiatri

Individeriktat arbete

- Psykologisk bedömning och utredning innefattande testning och anamnes med frågeställning kring t.ex. autismspektrumstörning, AD/HD, personlighetsstörning och differentialdiagnostiska överväganden
- Psykoterapeutisk behandling med inriktning mot olika psykiatriska tillstånd såsom ångest, depression, trauma och tvång
- Psykoedukativa insatser individuellt och i grupp
- Familj-, par- och gruppbehandling
- (MI) Motiverande samtal

Övrigt arbete

- Utbildning av personal i copingstrategier
- Analys av ärenden när vårdbegäran inte resulterat i behandlingskontakt
- Utvärderingsarbete i samband med förändring av organisation
- Utveckling, implementering och utvärdering av instrument och behandlingsmetoder
- Föreläsning för patienter och anhöriga om depression och ångest

Exempel från Arbetsförmedlingen

Individeriktat arbete

- Arbetspsykologisk utredning och bedömning inkluderat utredande och vägledande samtal, begåvningsstest, personlighets- och intresseinventorier
- Riktad arbetspsykologisk utredning; urval av arbetssökande inför en viss utbildning
- Behandlingsinsatser: stödsamtal inför inträde eller återgång i arbete
- Karriär- och vägledningssamtal
- Motiverande samtal

Övrigt arbete

- Konsultation och rådgivning till arbetsförmedlare och arbetsgivare
- Utbildningsinsatser till arbetsförmedlare
- Psykosocialt anpassningsstöd på arbetsplatsen för arbetssökande och arbetsgivare
- Arbetsanalys och yrkeskravsanalys
- Samverkan med externa aktörer och andra myndigheter
- Utvärdering och metodutveckling
- Grupp vägledning

Exempel från primärvård

Individeriktat arbete

- Psykologbedömningar inklusive diagnostik av problem med till exempel ångest, depression, stress och insomni
- Bedöma vårdtyngd och skriva remiss till specialisterheter vid svår psykisk ohälsa samt vid behov av neuropsykiatrisk utredning
- Genomföra psykologiska behandlingar, individuellt, via självhjälp och/eller i grupp
- Genomföra rådgivande samtal

Övrigt arbete

- Metodutveckling i form av systematisk utvärdering av insatser, exempelvis genom att använda självskattningsformulär och sammanställa självskattningar för någon/flera typer av insatser (exempel: utvärdera gruppbehandling eller självhjälpsbehandling)
- Undervisande moment, såsom föreläsningar
- Bidra med psykologisk kunskap vid samarbete med andra yrkesgrupper, exempelvis genom information till läkare om vilka evidensbaserade alternativ som finns till medicinsk behandling, eller rekommendationer om planering för arbetsåtergång vid sjukskrivning

Exempel från mödra-barnhälsovården

Individeriktat arbete

- Blivande föräldrar – bedömning, rådgivning, samtalsstöd och samtalsbehandling
- Barn i åldern 0 – 6 år – utredning, utvecklingsbedömning, diagnostik och behandling
- Föräldrar med barn i åldern 0 – 6 år – förebyggande insatser, rådgivning och föräldrastöd

Övrigt arbete

- Konsultation till barnmorskor inom mödrahälsovården.
- Konsultation till sjuksköterskor inom barnhälsovården
- Deltagande i föräldragrupper inom mödra och barnhälsovården.
- Enkät, analys och presentation angående "Förlossningsrädsla"
- Utbildning till personal inom mödra och barnhälsovården t.ex. i depressionsscreening (EPDS) och stödsamtal

Exempel från förskola/skola

Individeriktat arbete

- Psykologisk utredning och diagnosticerande av intellektuell funktionsnedsättning.
- Psykologisk utredning av barns/elevs svårigheter i inlärningssituationen eller andra skolrelaterade svårigheter
- Dynamisk utredning (DA) utifrån barns/elevs potentiella lärande och proximala utvecklingszon
- Behandlande insatser; psykoedukativ rådgivning och stöd till föräldrar
- Behandlande insatser; psykoedukativt stöd till barn/elever, t ex genom CPS (collaborative problem solving), MI (motiverande samtal), och ACT (acceptance and commitment therapy)
- Deltagande i samverkansmöten kring barn/elever med andra verksamheter och aktörer

Övrigt arbete

- Hälsöfrämjande och förebyggande insatser på grupp- och organisationsnivå
- Handledning eller konsultation till skolledning och pedagogisk personal i grupp eller enskilt
- Utrednings- och utvecklingsuppdrag på grupp- och organisationsnivå
- Utbildningsuppdrag gentemot personal i förskola/skola och/eller föräldrar

Exempel från neurolog- och rehabklinik

Individeriktat arbete

- Utredning och diagnostik: Patienter på neurolog- och rehabkliniken
- Behandlingsarbete; Samtalsbehandling och stöd till patienter och anhöriga på neurolog- och rehabkliniken

Övrigt psykologarbete

- Handledning av personal på strokemottagningen
- Undervisning av personal
- Konsultation till personal på dagrehab
- Metodutveckling och projektarbete i ”Projekt Stroke”

Översiktlig utvärdering av PTP*

Handledning

T.ex. om den är tillräckligt engagerande och frekvent

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Bredd i tjänstgöringen

- olika typer av patienter,
- olika typer av arbetsuppgifter som speglar bredden i psykologarbetet
- samarbete med andra vårdgivare

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Avvägning mellan att få ansvar respektive att få lära

- att bli mött där man är i processen
- att det ställs balanserade krav mellan ansvar och behov av att lära

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Kompetensutveckling

- utbildningsmöjligheter,
- möjlighet till auskultation,
- tid för egen reflektion,
- möjlighet att fördjupa sig i specifika uppgifter

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Fungerande sammanhang

- egen plan för PTP-året
- kollegor som man arbetar med
- återkoppling från andra på egna arbetsinsatser
- tillhörighet, att man har fast arbetsplats och känsla av att man tillhör en arbetsgrupp på lika villkor
- förberett på arbetsplatsen för PTP, förståelse för vad det innebär, finns handledare, planerat innehåll, utbildning m.m.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Namn

Datum

* De fem faktorerna är skattningar som gjorts av PTP-psykologer för att PTP ska vara bra utifrån sitt syfte. De kan användas som en skattningsskala för att översiktligt utvärdera PTP-tjänstgöringen.

 Arbetsförmedlingen	 Landstinget Västernorrland	 REGION SKÅNE
 Landstinget DALARNA	 LANDSTINGET VÄSTMANLAND	 Region Örebro län
 Landstinget i Kalmar län	 NORRBOTTENS LÄNS LANDSTING	 Stockholms läns landsting
 Landstinget i Uppsala län	 Region Gävleborg	 SVERIGES PSYKOLOGFÖRBUND
 Landstinget i Värmland	 REGION JÄMTLAND HÄRJEDALEN	 REKRYTERINGS MYNDIGHETEN
 LANDSTINGET SÖRMLAND	 Region Jönköpings län	 VÄSTERBOTTENS LÄNS LANDSTING
		 VÄSTRA GÖTALANDSREGIONEN

PTP-handboken

DECEMBER 2015

Sveriges Psykologförbund/Informationsbolaget Nyberg & Co.